

1. Studenti a globalizace

2. Předmět „Globalizace“ či „Globalizovaný svět“ je příběh – především tak je třeba ho vnímat. Klade spíše otázky než dává odpovědi. Příběh, který znepokojuje myslitele, kteří si s ním nevědí rady. Tak v posledním čísle německého časopisu Die Zeit, který patří k nejserióznějším německým týdeníkům se v recenzi na knihu žurnalisty Franka Schirrmachera dočteme: „ Co pohání naši epochu, co je její podstatou? Je to zrychlení všeho a každého? Nebo je to kapitál? Nebo je to globalizace demokracie?“

Autorova odpověď je , že jsme svědky toho, jak se programuje nový člověk, nová společnost nebo sociologicky vzniká nové kódování sociálních vztahů. Všechno v lidském životě se připodobňuje tržním vztahům – informační kapitalismus pokládá na svět rastr, kterému nikdo nemůže uniknout.

Obsahem kurzu bude pokusit se s touto tezí nějak vyrovnat – potvrdit ji i vyvrátit.

Úvod do předmětu Globalizace.

1. Definice předmětu

2. Periodizace dějin lidských společností

3. Vznik člověka a jeho základní vlastnosti

4. Antropocén

1. Definice předmětu

John Gray, emeritní profesor na London School of Economics, v knize *False Dawn* (Falešné svítání, 2009) říká, že „...**globalizace na jedné straně je rozšíření moderních technologií a průmyslové výroby a komunikací všeho druhu po celém světě, bez omezení hranicemi**“. A dále Gray uvádí: „**Říci tedy, že žijeme v éře globalizace, znamená totéž jako říci, že každá společnost je nyní industrializovaná nebo zatažená do procesu industrializace.**“¹

Jinými slovy, globalizace je od svého počátku spontánní, neřízený proces stále intenzivnější integrace zemí světa v jediném ekonomickém systému tržního hospodářství. **Historicky se počátek globalizačních procesů klade do roku 1973**, kdy byla zrušena vázanost světových měn na dolar jako tehdy nejsilnější světovou měnu a byl nastolen **system tzv. plovoucích kurzů, čili volná směnitelnost měn**, regulovaná jen jejich vzájemnou kupní silou.

¹ Gray, J.: *False Dawn: The Delusions of Global Capitalism*. Granta Books, London 2009.

Oslabení vlivu států na chod ekonomik, tzv. deregulace, vedlo k ohromnému rozmachu mezinárodní spolupráce, *k expanzi podnikatelských aktivit přes hranice států, k nebyvalé přeshraniční integraci výrobních i finančních aktivit a institucí, ke vzniku nadnárodních společností*. To způsobilo rostoucí vzájemnou ekonomickou závislostí zemí ve světovém měřítku. Přínosy globalizace byly pro mnoho zemí vysoce pozitivní: v řadě dříve rozvojových zemí se počala zvyšovat životní úroveň, začala se vyvíjet střední třída, páteř stability moderního politického systému.

2.Periodizace dějin lidských společností

Německý filosof Karl Jaspers, jeden z čelných existencialistických filosofů minulého století, patří k těm myslitelům, kteří plně pochopili, že se začala *jiná éra „pobytu“* člověka na Zemi. Byl autorem pojmu *„axiální období“*, kterým mínil *dobu kolem roku 500 př. Kr. (800 – 200 př.Kr.) , kdy v Číně, Indii, Persii a Palestině, Řecku souběžně a na sobě nezávisle „...byly položeny duchovní základy, z nichž lidstvo dodnes žije“*. Uvedené období je jedním *ze čtyř historických úseků*, na něž Jaspers člení dosavadní dějiny lidstva. To *první bylo vymezeno vznikem jazyků, vynálezem nástrojů a ohně , druhé zrozením vyspělých kultur v letech 5000 – 3000 př. Kr. (Egypt, Mezopotámie, Indus, Čína)*. *Axiální období představuje tedy třetí předěl*. Konečně *čtvrté období se počalo plně vyvíjet od*

konce 18. století – nastal vědeckotechnický věk. Již před polovinou minulého století Jaspers novou situaci diagnostikoval slovy :“ ***Zdá se, že všechny problémy se staly planetárními. Zeměkoule se stala nejen spleť hospodářských vztahů a možností technického zvládní pobývání; stále více lidí na ni hledí jako na uzavřený prostor, v němž se nacházejí pospolu k rozvíjení svých dějin. Světová válka byla první válkou, v níž se angažovalo celé lidstvo.***“

O globalizaci lze říci, že je pátým obdobím ve smyslu Jaspersova dělení lidského pobytu na Zemi.

Proces globalizace má ovšem svůj počátek daleko dříve – v době prvých zámořských objevů či spíše cest, počínaje rokem 1492, objevením Ameriky. Je zřejmé, že v širším slova smyslu se proces globalizace započal evropskou expanzí, která dala impuls k dnešní podobě světa.

Bod , do které člověk na své kosmické pouti nyní dospěl, je ovšem třeba uvést do hlubší souvislosti . ***Teilhard de Chardin, francouzský jezuita, právem upozornil ve svém díle na to, že se zavrcholuje proces kolonizace planety*** a vyvodil z toho pak některé církvi nepřijatelné závěry. Nicméně ***jeho první závěr je významný. Znamená, že se završila cesta člověka k úplnému „podmanění“ planety Země.*** To všem vyžaduje hlubší

zamyšlení nad tím, co to znamená pro další osud světové civilizace.

Bohuslav *Hrabal kdesi komentuje liturgické – civilní oblečení katolických duchovních, kdy místo límečku nosí tzv. bílý kolárek. Hrabal v té souvislosti vyzdvihuje symbolický význam této bílé hranice mezi fyzickou tělesností člověka a hlavou jako sídlem vědomí.* Přiblížit význam oné tělesnosti, vlastně vzniku člověka a základní vlastnosti jeho animality, je smyslem tohoto výkladu.

Připomeňme, že v těchto dnech se vydala na cestu výprava, která hodlá během půl roku projít napříč Arktidou přes severní pól. To lze chápat jako typickou adrenalinovou akci – ale ve skutečnosti symbolický význam události je hlubší: svědčí o tom, že člověk je živočich , **jehož osudem je trvalá aktivita, včetně změny místa pobývání.** Zámořské objevy o tom přinášely po staletí důkazy. Zdůrazněme, že **to byli především Evropané, které těmito objevy vlastně prostředkovali poznání světa světa.**

Co toto evropské putování znamená pro dnešní svět, co v sobě skrývá globalizovaný svět za potence, si lze uvědomit jen historickou rozvahou.

Tato rozvaha musí zahrnout jiný dějinný pohled, než který plyne z tradičně studovaného období vývoje jen zemědělské a nakonec industriální kultury, tj. studia posledních 10 000 let. Jen to umožní porozumět na jaké křižovatce se dnešní svět nalézá.

3.Vznik člověka a jeho základní vlastnosti

Východiskem tohoto tématu musí být lokalizace vzniku lidského druhu, přesněji vzniku ***homo sapiens sapiens***, tedy moderního člověka.

Je dnes nade vší pochybnost, že ***hominidi*** až po vznik moderního člověka ***se vyvíjeli na poměrně malém prostoru Afrického příkopu, v oblasti jižní Etiopie a severní Tanzánie.***

Josef Reichholf, německý zoolog, o jehož práci „Příběh vzniku člověka“ se opírám, uvádí, že podle objevených fosilií již ***homo erectus***, člověk vzpřímený, se rozšířil z této oblasti asi ***před jedním miliónem let*** až do severovýchodní Asie. Vývoj předchůdců tohoto hominida započal ***před asi pěti milióny let***. Šlo vývojovou linii ***australopitheků*** (znamená v odborné mluvě „jižní opice“, s Austrálií nemá nic společného), jeden z druhů této linie, ***australopithecus africanus*** se asi před dvěma milióny let vyvinul v druh ***homo erectus***, skutečného člověka. Z této vývojové větve pak vznikly další dvě podoby

hominidů a to *homo sapiens neanderthalensis* a *homo sapiens sapiens*. K tomu poslednímu rozštěpení došlo asi před pouhými 250 000 lety. **Geneticky je tedy homo sapiens sapiens, k němuž náležíme, druh velice mladý, který by měl svou životnost teprve prokázat.**

Teprve neandertálským člověkem před 200 000 let se objevil typ hominida, který začal ovládat svět zvířat a rozšířil se po Evropě, Blízkém východě a po západní Azii.

Vývoj moderního člověka - druhu homo sapiens sapiens, k němuž náležíme, se počal před pouhými 200 000 lety, kdy neandertálský člověk byl už v Evropě. Homo sapiens sapiens se počal šířit z Afriky před 70 000 lety, před 40 000 lety se dostal do Evropy a Asie a před 12 000 lety přes Beringovu úžinu po souši se rozšířil i po americkém kontinentu.

Tuto evoluci je třeba uvádět do souvislostí s vývojem životního prostředí.

Proč vznikl člověk v Africe? Odpověď na tuto otázku nemůže být jednoznačná. Nicméně nikde na světě nebyly nalezeny fosilie nějakého druhu, který by byl podobný hlavní genetické větvi hominidů. Největší počet nálezů se koncentruje do africké náhorní plošiny – afrického příkopu, v oblasti, která se rozkládá – jak už řečeno - na severojižní

ose mezi jižní Etiopií a severní Tanzánií. Jde o oblast savan a stepí, která se vyznačuje velkou rozmanitostí a velkým množstvím zvířat, přežvýkavců i predátorů (pakoně, zebry v miliónových stádech, buvoli). Oblast se nazývá **seregetti**. Patří k ní i přilehlá oblast sopečných kráterů. Největší koncentrace fosilních nálezů je v **údolí Olduvai v severní Tanzánii**, v podstatě jde o dno vyschlého jezera, kdysi obklopeného hojnou vegetací. Naproti tomu nebyly zaznamenány **žádné nálezy ve vlhké tropické oblasti řeky Kongo**. To je tím pozoruhodnější, že vývoj hominidů, lidských kmenů, souvisí se vznikem a vývojem vyšších primátů, zejména „antropoidních primátů“ – lidských opic.

Vznik savan a stepí souvisel s postupným snižováním teplot a dešťů v africké oblasti. Základem této změny se stal kontinentální drift, zejména spojení obou amerických kontinentů, které umožnilo vznik a **posun golfského proudu** (něco, co je ve hře v souvislosti s klimatickou změnou, kterou prožíváme). Předpokládá se, že **původně tato změna před 2 milióny let vedla i ke vzniku zalednění severní polokoule**. K tomu jako environmentálně determinující činitel přistoupil **propad zemské kůry v oblasti východní Afriky** (táhne se ve skutečnosti už od Arabského poloostrova jižním směrem právě do oné kritické oblasti, která se stala místem vývoje člověka). **Propad vedl k intenzivní sopečné činnosti, která vynesla na povrch důležité nerostné živiny, umožňující**

genetickou rozmanitost života, stepních trav, na nich závislých přežvýkavců, predátorů a nakonec člověka..

Od samého počátku představovalo obstarávání potravy pro hominidy základní stimul genetického vývoje - tedy také základní vlastnosti, o níž při tomto výkladu jde , tj. ***schopnosti snadného pohybu na velké vzdálenosti.***

Základní změnou bylo napřimování – to byl stále význačnější rozdíl mezi hominidy a ostatními primáty, zejména např. šimpanzi. Člověk totiž potřeboval rozmanitou stravu, dostatek uhlohydrátů ve snadno stravitelné formě, tuky a bílkoviny – proteiny. Pro obstarávání této stravy se vznikající větve hominidů musila postupně pohybovat i kilometry daleko. V souvislosti s tím docházelo k anatomickým změnám: rovnání nohou a vznik chodidel, změny v páteřní kostře, v pánevní oblasti. To uzpůsobilo druh k životu v savanách a stepích. ***Pohyb, dokonce rychlý pohyb, vedl také ke ztrátě srsti, protože došlo k další změně, umožňující pohyb na velké vzdálenosti : vzniku potních žláz.*** To uvolňovalo cestu ***australopithecovi*** do savan. ***Zároveň se postupně zvětšovala i kostra hlavy, jak narůstal objem mozku.***

V těchto podmínkách se tak postupně vyvinul ***homo erectus před 1 milónem let***, který už používal nástroje a jako prvý

z této řady vykročil za hranice afrického kontinentu. Přejít **od australopitheců k homo erectus trvalo pouhých půl miliónu let.**

Už **homo habilis** – před 2 milióny let – uměl zhotovovat nástroje. Ty používal k oddělování masa z mršín, kterých v oblasti **seregetti** byl vždy dostatek. Bylo třeba k nim ovšem vždy dojít dříve než se staly kořistí predátorů (k orientaci sloužil let supů např., proto se vyvinul u lidí dobrý zrak).

Nemá smysl sledovat všechny peripetie vývoje hominidů, nicméně jeden detail je třeba zaznamenat : **jak se člověk dostal k ohni? Stalo se tak díky poměrně častým požárům savan,** zejména v období sucha. **Přes ohořelá těla se člověk dostal k potravě, která se lišila od syrového masa – a vypěstoval si tak potravní návyky, které stojí za všemi výtvoři současné kuchyně.** Oheň ve vývoji psychiky člověka sehrál ovšem i jinou roli: vedle strachu z něj člověka oheň vždy fascinoval. V té souvislosti Reinhold vyslovuje názor, že **oheň člověka ovlivnil víc než kterýkoliv jiný přírodní úkaz.**

Jinou determinantou vývoje lidské psychiky – chcete-li, vývoje psychických vlastností hominidů – **bylo sledování pohybu stád za pastvou.** To bylo i počátkem pastevectví. Pohyb za pasoucími se stády byl dalším stimulem pro vypěstování „radosti“ z pohybu hominidů.

Dostatek potravy jako u všech primátů, vedl ovšem k jejich rozmnožení a také k prvním konfliktům mezi jejich tlupami. Vznikaly tak demografické tlaky, které mohly být impulzem už druhu *homo erectus* k pohybu z Afriky. To nebylo v rozporu se zaledněním, protože jeho intenzita se měnila a střídala se s teplejšími obdobími. Dokonce jsou důkazy, že klima bylo na evropském a asijském kontinentu příznivější než v Africe.

Zopakujme si: homo erectus se rozšířil po evroasijském kontinentu asi před jedním miliónem let. Před 200 000 let to byl neandrtálec a po něm před 60 000 až 70 000 homo sapiens sapiens., moderní člověk. Posledním kontinentem, který moderní člověk osídlil, byla před 11.000 lety Amerika, kde se druh rozšířil během pouhých tisíce let.

Co nejvýznamněji odlišilo duh homo sapiens sapiens od předchozích druhů bylo ***vyvinuté vědomí, paměť a řeč (vědomí „já jsem já“)***. Vědomí se ve fylogenetickém vývoji vrstvilo – v práci „Duch stroje“ původně maďarský chemik, nakonec novinář a spisovatel Arthur Koestler tvrdí, ***že nejspodnější vrstva našeho mozku se vyvinula z instinktů predátora (krokodýla), další vrstva patří podle něho koni , teprve třetí vrstva se stala sídlem rozumu. Koestler tvrdí, že konflikt těchto vrstev charakterizuje individuální i kolektivní***

chování lidského druhu. Ještě **neandrtálci nedisponovali řečí** – vzhledem k určitým anatomickým nedostatkům, které se už nevyskytovaly u moderního člověka. Pozoruhodné je, že podle posledních výzkumů zřejmě **rozvoj řeči spadá vjedno s počátkem putování moderního člověka z jeho afrického „domova“ do světa, tedy asi před 40 000 lety.**

V celém vývoji hominidů se v jejich nervové soustavě ukládaly zážitky, jejichž význam odhalila plejáda psychoanalytiků – počínaje Zikmundem Freudem, přes Alfreda Adlera, k Fridrichu Jungovi a Martinu Frankelovi – a které tvoří **zážitky podvědomí. S jejich ovládním, uvědomováním si, má člověk stálý problém – a mohou se stát nepřekonatelnou překážkou pro vzájemné soužití dnes 7 a zítra až 10 miliard lidí na planetě.**

Nejen jak doplňující poznámku je možné uvést, že řada druhů velkých zvířat (mamut aj.) vyhynula nejen především v Jižní Americe a v Austrálii díky loveckému způsobu života neandrtálců i moderního člověka. Celkový úbytek divoce žijících zvířat posléze kompenzovala **domestikace, kterou se postupně počal nastolovat systém antropocénu.**

Globálně pohyb hominidů deteminoval v nemenší míře i útěk před chorobami: před spavou nemocí z Afriky, před malárií

do pásem mírného podnebí, před morem a cholera do Nového světa.

Otázka je, zda **neolitická „revoluce“, zemědělství, nepředstavuje brzdu oné „radosti z pohybu“**, která vedla ke kolonizaci světa člověkem. Nepochybně je to pravda, ale přesto platí, že **evropská kolonizace od 14 století je projevem této základní lidské vlastnosti** – vyúsťující v současné době v touhu po vesmírných cestách. **Na mnohem základnější úrovni je to obliba automobilismu**. Ale v pozadí jsou i jiné „pohyby“ : sociálně ekonomická migrace, ekologické uprchlictví – a v neposlední řadě „nepokoj“ mas, nejen v arabském světě, ale i v Číně, v Indii. Předěl globalizovaného světa jak o něm hovoří Jaspers, je ve skutečnosti dramatickou význou pro druh, **který se zatím své biologické síly a atavismy ovládat nenaučil**. To je vzhledem k počtu lidí na planetě situace nesporně mezní, která potvrzuje, že **globalizovaný svět je spíš otázka než řešení**.

Klíčový význam neolitu, vzhledem k charakteru předcházejícího vývoje člověka, je ve **změně chápání času**. **Už pastevecký způsob života a sledování pohybu stád na afrických savanách počaly člověka učit kruhovému pohybu času – v souladu se střídáním ročních období**. Vývoj zemědělství toto pojetí času jen potvrdil. **Ale především židovské náboženství, prorocké knihy nastolily nové, jiné , a**

to lineární pojetí času. Novozákonní výzva ke sledování této časové hodnoty, posílená epištolami apoštola Pavla toto pojetí jen potvrzovaly. ***Nakonec se to ovšem promítlo do jiného pojetí kultury – počínaje osvícenstvím se čas počal proměňovat z morální a duchovní výzvy v sledování pokroku jak v oblasti poznání, tak v uspořádávání společnosti.*** Nejen komunismus, ale i nacizmus byly na této hodnotě rovněž založeny.

4. Antropocén

Teprve čtvrté období existence v podstatě historického člověka ve spojení s globalizací představuje kvalitativní změnu v environmentálním vztahu příroda versus člověk. Vědeckotechnický věk tedy spolu s mohutnými silami globálních trhů nastolil novou éru vlivu člověka na přírodu – tzv. ***antropocén***. Chápejme ten pojem jako jeden z významných aspektů charakterizujících globalizovaný svět. Co znamená ? Především, že ***člověk za sebou nechává éru holocénu a od počátku vědeckotechnického věku se stává stále dominantnějším geologickým faktorem na planetě.*** To se prokazuje např. faktem, že ***až 90 % rostlin patří k systémům, které člověk ovlivňuje*** (vezměme jen produkci skleníkových plynů a jejich vliv jak na rozsáhlé oblasti deštných pralesů tak na život oceánů). ***90 % biomasy všech žijících ssavců vzniká zásluhou člověka. Více než 3/4***

nezaledněné země není už v přírodním stavu – a čím dál tím víc to platí o zemi zaledněné.

Z poznání tohoto současného vzájemného vztahu člověka a přírody plyne, že ***příroda a kultura v nejširším slova smyslu se staly součástmi celkového systému, v němž porozumění jednomu nelze bez porozumění druhému***. Mělo by to ovšem vést spíše k technologické opatrnosti než k přehnané víře v techniku. I to závisí na tom, zda člověk dokáže zvládnout svou zděděnou agresivitu.